

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิทยานิพนธ์ เรื่อง "ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการใช้ที่ดินจังหวัดเพชรบุรี" เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์เปรียบเทียบกับการศึกษาต่อไป ซึ่งแบ่งประเด็นในการค้นคว้า ออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่

- 1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2 แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
- 3 แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม
- 4 แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
- 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. แนวความคิดในด้านตัวกระตุ้นการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งของการสันทนาการ หรือการพักผ่อน หออ่อนใจที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางจากสถานที่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นบ้านของตนเอง ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว มักจะมีตัว กระตุ้น (motivator) อย่างใดอย่างหนึ่ง R.W. McIntosh (1972) ได้แบ่งตัวกระตุ้น ดังกล่าวนี้ออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. Physical Motivators เป็นตัวกระตุ้นเพื่อการผ่อนคลายด้าน กายภาพ ซึ่งเป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา เป็นต้น
2. Cultural Motivators เป็นตัวกระตุ้นซึ่งก่อให้เกิดความ ปรารถนาในการเดินทางเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน

ประเทศนั้น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรม ที่แสดงออกในรูปของศิลปะและดนตรี เป็นต้น

3. Interpersonal Motivators เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของ ความต้องการที่จะไปเยี่ยมญาติ เพื่อนฝูง หรือพบปะกับผู้คนที่มีความคิดใหม่ ๆ หรือต้องการ หลบออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. Status and Prestige Motivators เป็นตัวกระตุ้นที่แสดง ถึงความภาคภูมิใจและเกียรติของบุคคล ซึ่งอยู่ในลักษณะของการเดินทาง เพื่อประกอบธุรกิจใน ตำแหน่งการงานของตน ตลอดจนเพื่อการศึกษาดูงาน และเพื่อความสำเริงสำสมัญในอาชีพ ของตนเองอีกด้วย

จากตัวกระตุ้นในการเดินทางทั้ง 4 ประเภทนี้ H. Robinson (1976) ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

- 1) เพื่อการพักผ่อนให้เกิดความสดชื่นทั้งร่างกายและจิตใจ
- 2) เพื่อการรักษาสุขภาพ
- 3) เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทางกีฬา
- 4) เพื่อความพอใจและความสนุกสนานตื่นเต้นส่วนตัว เป็นครั้งคราว

ในลักษณะที่เป็น holiday-making เป็นต้น

- 5) เพื่อความสนใจในสิ่งสำคัญของประเทศอื่น
- 6) เพื่อเหตุผลระหว่างตัวบุคคล
- 7) เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ
- 8) เพื่อเหตุผลทางธุรกิจและอาชีพ

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวจัดเป็นอุปทาน (supply) ที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศหนึ่ง ๆ การท่องเที่ยวที่นั่น สามารถยกระดับเศรษฐกิจของประเทศให้เพิ่มพูนขึ้นได้ เช่น ในแง่ของการจ้างงานของประชาชนในท้องถิ่น หรือช่วยทำให้ภาวะดุลย์ การชำระเงินของประเทศดีขึ้น ซึ่ง H. Robinson (1976) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวช่วยเศรษฐกิจของชาติได้ ในลักษณะที่มันช่วยพัฒนาและสร้างความสำคัญให้กับเศรษฐกิจใน

ระดับภาค ได้รวดเร็วกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น และโดยธรรมชาติของการท่องเที่ยวที่
ยังช่วยยกระดับของพื้นที่โดยรอบภูมิภาคให้เกิดความสำคัญขึ้นมาอีกด้วย

ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและสังคมนั้น Young (1973)
ได้นำมาสรุปไว้เป็น 5 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ
นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวภายในประเทศ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อคน
ในท้องถิ่นด้วย

2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดงานต่าง ๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะงานสำหรับ
แรงงานประเภทที่ไม่ต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญ (unskilled workers)

3. การท่องเที่ยวสามารถเป็นนโยบายหลักของการพัฒนาภาค โดยมี
จุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลัก กับพื้นที่ที่ไม่
เป็นแหล่งอุตสาหกรรมของประเทศ

4. การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ
ได้ เช่น งานหัตถกรรมต่าง ๆ สินค้าประเภทเครื่องหนัง เสื้อผ้า เพชรพลอย เครื่องแก้ว
อาหาร เครื่องดื่ม เครื่องมือเกี่ยวกับการสันทนาการต่าง ๆ เป็นต้น

5. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอาจส่งเสริมให้เกิดภาพพจน์ที่
ดีของประเทศในสายตาคนทั้งโลก และยังทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก
สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่มากมายนั้น

Casanova (1971) ได้กล่าวไว้ว่า ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อประเทศกำลังพัฒนาอยู่ที่
ที่ว่ามันเป็นเสมือน invisible export ประเภทหนึ่ง มีความน่าเชื่อถือกว่าสินค้าที่เป็น
primary product เช่น สินค้าเกษตร ที่มีราคาขึ้นลงตามสภาวะของตลาดโลก ประเทศ
กำลังพัฒนาส่วนมากจะมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่าย
คนส่วนใหญ่ในประเทศเหล่านี้คิดว่าการท่องเที่ยวน่าประโยชน์มาให้ ทำรายได้ให้กับประเทศ
สร้างงานและทำให้เกิดการลงทุนที่หลากหลายบริเวณแหล่งท่องเที่ยว แต่ถ้าวิเคราะห์กันให้ดี
แล้วจะพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีทั้งต่อชุมชนระดับเมืองใหญ่จนถึงหมู่บ้าน ใน
ทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3. องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว

คำนิยาม (2533) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว ว่ามีอยู่ 3 ประการคือ

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดโน้มน้าวให้เราเกิดความสนใจ ปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Attraction) หมายถึง พื้นที่นักท่องเที่ยวไปเยือน พื้นที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังนั้นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงเป็นจุดจุดหนึ่งที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่ง หรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว หลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภาพป่าและชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

2) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น คืออะไรก็ตามที่คนเราสร้างขึ้นแล้ว สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณที่สุโขทัย และอยุธยา เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของคน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง การพ้อนรำ แห่งเทียนพรรษา เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่คนเราสร้างขึ้นมา เช่น การแข่งกีฬา การแสดงมหรหรรรมดนตรี การจัดงานเทศกาล เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) หมายถึง สรรพสิ่งทีรองรับในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวไปด้วยความสะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ถือว่าสำคัญมากที่สุด คือ เรื่องที่พัก ไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบใด เช่น โรงแรม เกสต์เฮ้าส์ ฯลฯ เนื่องจากการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่ตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ปกติจะกำหนดว่าไม่ต่ำกว่า 24 ชั่วโมง) ดังนั้นในการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจึงต้องการที่พักค้างคืน ที่พักค้างคืนจึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยว เรื่องต่อมาคือเรื่องอาหารการกิน จึงต้องมีร้านอาหาร ไร่บริการ และเรื่องของการข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวที่มีไว้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก บริการนำเที่ยว ก็เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ชกเดินทางท่องเที่ยว แต่ไม่ต้องการช่วยตัวเอง การให้บริการนำเที่ยวเป็นหน้าที่ของบริษัทนำเที่ยวที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงได้ (Accessibility) หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ นั่นคือจะต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีด้วยกัน 3 ทางคือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ทั้งสามทาง แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถพัฒนาได้ดี เมื่อมีทางคมนาคมขนส่งก็จะต้องมีพาหนะขนส่ง รถ เรือ เครื่องบิน ที่จะขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการเข้าถึงได้

ในการท่องเที่ยวจะต้องมีทั้ง 3 สิ่งนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวได้ อาจกล่าวได้ว่าทั้งสามสิ่งนี้เป็น "หัวใจของการท่องเที่ยว"

4. แนวความคิดด้านอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว

สันติ ชุติษฐา (2530) ได้กล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ นั้น ก็หมายความถึงการเพิ่มอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่นั้นนั่นเอง

การเพิ่มอุปสงค์ คือ การชักจูงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น ส่วนการเพิ่มอุปทาน คือ การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับและให้บริการ ตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเที่ยวได้อย่างเพียงพอ (ทั้งแหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองและพื้นที่รอบนอกโดยทั่วไป) ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม ร้านอาหาร ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท หรือแม้แต่การสร้างท่อระบายน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย ก็ถือว่าเป็นการสร้างอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่เช่นกัน

อุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยว จะมีผลต่อกันและกันโดยตรง กล่าวคือ

เมื่ออุปสงค์หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวจำนวนมากขึ้น อุปทานหรือการพัฒนาพื้นที่ และบริการทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นก็จะเพิ่มปริมาณและคุณภาพขึ้นตาม เพื่อให้มีความสมดุลกับอุปสงค์ และในทางกลับกัน เมื่ออุปทานด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น มีการก่อสร้างโรงแรมมากขึ้น มีร้านอาหารเพิ่มขึ้น หรือปรับปรุงถนนหนทางให้ดีขึ้น อุปทานนั้นก็จะมีผลในการชักจูงและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มจำนวนขึ้น ซึ่งก็คือ การเพิ่มอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวนั่นเอง

5. ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

ด้วยเหตุที่การท่องเที่ยวของมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนชอบแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ บางคนชอบแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ M. Peters (1969) ได้จัดหมวดหมู่ออกเป็น 5 ประเภทด้วยกันคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) ได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ หรือสิ่งก่อสร้างเก่าแก่ พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ ๆ สถาบันทางการศึกษาหรือทางการเมือง ตลอดจนประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ
2. แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่าง ๆ (Tradition Attractions) ได้แก่ เทศกาลประจำชาติ ศิลปะหัตถกรรม คนตรี นิยายพื้นบ้าน ชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชนพื้นเมืองต่าง ๆ
3. แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) ได้แก่ สถานที่สวยงามตามธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติ ชีวิตสัตว์ป่า ดอกไม้ และสวนไม้ประดับที่แปลก ๆ ชายทะเล และแหล่งท่องเที่ยวบนภูเขาต่าง ๆ เป็นต้น
4. แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) ได้แก่ การเข้าร่วมหรือเล่นกีฬาต่าง ๆ การแสดงในสวนสาธารณะ สวนสัตว์ หรือพิพิธภัณฑสถานสัตว์ทะเลต่าง ๆ โรงภาพยนตร์ หรือโรงละคร แหล่งบันเทิงยามค่ำคืน ตลอดจนภัตตาคาร เป็นต้น
5. แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ (Other Attractions) เช่น สถานที่พักผ่อนสุขภาพประเภทต่าง ๆ สถานที่อาบน้ำแร่ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งไม่มีปรากฏในที่อื่น เป็นต้น

จากการศึกษาเบื้องต้นแผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ โดยสถาบัน
วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ปี 2520 ได้ทำการจัดประเภทของ
ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) เป็น 3 ประเภทคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งให้คุณค่าด้านการพักผ่อน
(Recreation) ทั้งทางกาย ทางใจ เช่น น้ำตก ป่าไม้ ถ้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ ภูเขา
และสถานที่สวยงามต่าง ๆ ความธรรมชาติ
 2. ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งให้คุณค่าในด้านการประเทืองปัญญา เช่น
โบราณสถาน วัด แหล่งศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งชาวเขา
 3. การกีฬาและบริการ ซึ่งให้คุณค่าในด้านการพักผ่อนทั้งทางกายและ
ทางใจ เช่น การตกปลา การล่องแก่ง ลำสัตว์ กอล์ฟ สนามเริงรมย์ต่าง ๆ กัดตาคาร ฯลฯ
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3
ประเภท ตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตาม
ธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า อุทยาน
แห่งชาติ ทะเล หาดทราย เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ
2. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ
สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์
ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน ศาสนสถาน เป็นต้น
3. ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม เป็นทรัพยากร
การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของงานพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต เช่น
งานสงกรานต์ หมู่บ้านชนบท หมู่บ้านชาวเล เป็นต้น

6. แนวความคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว
(Carrying Capacity for Tourism Development)¹

¹WHO, "Tourist Carrying Capacity," UNEP, Industry and
Environment, Vol.7 No.1 (Jan-Mar, 1984), p.30.

นักวางแผนการพัฒนาดำเนินการจำกัดความว่า "ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นจำนวนของผู้คนที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด และนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกมาได้เพียงพอสำหรับความต้องการที่เกิดขึ้น และต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่น" ขีดความสามารถนี้แปรเปลี่ยนไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว เวลา และสถานที่ จึงยากที่จะกำหนดขนาดที่ตายตัวลงไป เช่น นักท่องเที่ยวที่เลือกไปท่องเที่ยวชายหาดจะยอมรับระดับความพลุกพล่านของผู้คนได้มากกว่านักท่องเที่ยวประเภทเดินป่า เป็นต้น นอกจากนี้แล้วขีดความสามารถยังแตกต่างกันตามเกณฑ์ตัดสินใจ เช่น ความต้องการใช้น้ำ การปล่อยของเสีย ทัศนียภาพ หรือขนาดของที่ดิน เป็นต้น รวมถึงความสามารถหรือโอกาสในการจัดการ (เช่น นโยบาย การบริหาร เทคโนโลยี งบประมาณ) ในการควบคุมป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น โดยไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐาน และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่นด้วย

ถ้าหากไม่มีการควบคุมขีดความสามารถแล้ว จะเกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวได้ ซึ่งผลทางลบที่ต้องพิจารณามี 2 ประเด็น คือ

1. ผลกระทบต่อสสารรูป (Image) ของท่องเที่ยว คือ การลดลงของคุณภาพของความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว
2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ การทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เสื่อมไป นอกจากนี้การจัดสรรทรัพยากรก็อาจเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เป็นการเน้นการบริการมากขึ้น จนละเลยความสำคัญของทรัพยากรได้

ในการศึกษาขีดความสามารถนั้น อาจแยกพิจารณาได้ 3 ลักษณะ คือ

1. Environment Carrying Capacity - ระดับนักท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจที่ทำให้สิ่งแวดล้อมลดคุณค่าลง (Degraded)
2. Physical Carrying Capacity - การอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและการทำลายสภาพกายภาพของธรรมชาติ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น
3. Social Carrying Capacity - การที่ความสนุกสนานของนักท่องเที่ยวจางหายไป ทั้งนี้รวมถึงความรู้สึกทางลบของประชาชนท้องถิ่นได้เกิดขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและการใช้ที่ดินที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว

1. ประเภทของเมืองท่องเที่ยว

เมื่อพิจารณาเมืองในแง่การท่องเที่ยว อาจแบ่งเมืองตามสภาวะเด่นของเมืองในด้านทำเลที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศที่สวยงาม หรือเมืองที่เติบโตมากับอารยธรรมอันเก่าแก่ ได้เป็น 3 รูปแบบคือ

- 1) เมืองธรรมชาติ แยกออกเป็นเมืองชายทะเลและเมืองภูเขา
 - เมืองชายทะเล ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล มีความสวยงามหรือมีความเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากชายหาด กิจกรรมทางน้ำ ทิวทัศน์ตามธรรมชาติ ปะการัง เช่น พัทยา ภูเก็ต ชะอำ หัวหิน เป็นต้น
 - เมืองภูเขา ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหรือที่สูง มีความสวยงามเป็นพิเศษ จากสภาพภูมิประเทศ และอาจรวมถึงความพิเศษของสภาพอากาศด้วย เช่น เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น
- 2) เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมืองที่เคยมีความสำคัญในอดีต เมืองที่มีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในอดีต มีแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญตั้งอยู่ เช่น เมืองอยุธยา เมืองสุโขทัย เป็นต้น
- 3) เมืองศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม ได้แก่ เมืองที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากศิลปะท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น

2. ลักษณะของแหล่งหรือเมืองท่องเที่ยว

กองวิจัย สำนักผังเมือง (2526) ได้กำหนดลักษณะของ "เมืองตากอากาศที่สมบูรณ์แบบ" (Resort Town) ของเมืองตากอากาศชายทะเลว่าต้องมีภูมิประเทศและอากาศเหมาะสม ไม้ร้อนไม่หนาวเกินไป มีความสงบเงียบร่มรื่น ทิวทัศน์งดงาม ประชาชนสามารถใช้ชายทะเลได้โดยเสมอกากไม่จำกัดสถานที่และเวลา มีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน ปราศจากสิ่งและเสียงรบกวนความสงบสุข มีบริการทุกประเภทครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพภายในเมืองเอง มีรายได้เข้าเทศบาลเพื่อบำรุงท้องถิ่นเพียงพอ และมี

งบประมาณพอจะพัฒนาเมืองได้ต่อไป โดยไม่คำนึงถึงเงินช่วยเหลือจากส่วนกลาง ประชาชนในพื้นที่มีรายได้หรือผลพลอยได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวตากอากาศนี้ด้วย นอกจากอาชีพหลักดั้งเดิม

Pertter (1969) ได้ให้ความหมายของคำว่า "Tourist Resort" ว่าเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีหลายรูปแบบ เป็นกิจกรรมเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจพัฒนามาจากหมู่บ้านหรือเมืองธรรมดาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยมีที่ตั้งที่สะดวกต่อการเข้าถึง (Good Access) และจะประกอบด้วยที่พักพร้อมสาธารณูปโภคที่เพียงพอ

Lawson และ Baud Bovy (1977) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการที่ก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ได้คือ

- สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งเพื่อสุขภาพ หรือความสนุกสนาน
- เป็นแหล่งที่มีบรรยากาศดี และอาจใช้ประโยชน์ เพื่อรักษาโรคภัย

ไว้เจ็บ

- ประเภทป่าเขา (Alpine Resort)
- แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

3. รูปร่างของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาของ Johns (1933) พบว่า เดิมนั้นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นธรรมชาติ ต่อมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง โดยจากการเพิ่มเติมของบรรดาสาธารณูปโภคต่าง ๆ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมสวยงาม รวมทั้งผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวนี้ได้รับผลกระทบตามไปด้วย และส่งผลให้มีรูปลักษณะ และเอกลักษณ์ของตัวในภายหลัง

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากศูนย์กลาง (Core) และขยายจากศูนย์กลางมากขึ้น ในแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล ศูนย์กลาง (Core Area) มักจะเริ่มจากร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม และศูนย์กลางธุรกิจ ซึ่งอยู่ใกล้กับย่านที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวนี้ ๆ โดยเฉพาะโรงแรมจะใช้ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่คึกคัก ล้อมรอบด้วยแหล่งบันเทิงต่าง ๆ ขณะที่แหล่งบริการนักท่องเที่ยวอื่น ๆ อยู่ห่างออกไป

Barrette (1958) ได้ศึกษาในอังกฤษและเวลส์ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล 8 แห่งในย่านดังกล่าว มีขนาดความหนาแน่นของแหล่งบริการด้านที่พักลดลงเมื่อมีระยะห่างจากศูนย์กลางของเมืองท่องเที่ยวขึ้น ๆ ออกไปมากขึ้น

การขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากบริเวณศูนย์กลาง (Core) ออกไป โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ จะขยายตัวออกจากแหล่งท่องเที่ยวเก่า ๆ ออกไป 2 ลักษณะ คือ

- Radial Expansion เช่น ไปตามเส้นทางคมนาคมหรือตามหุบเขา (Valley)
- Linear Development เช่น ขนานไปกับชายฝั่งทะเล นั่นคือ จะมีการขยายตัวไปในทิศทางใดก็ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ โครงข่ายการคมนาคม กฎเกณฑ์ และข้อจำกัดของการวางแผนในพื้นที่ เป็นต้น

4. วิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนวิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว Butler (1980) ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็ก ๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ไม่มีความสะดวกสบายใด ๆ ในขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมักจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 2 Involvement (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้อาศัยในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัยมากขึ้น ตอบสนองความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคเก่า ๆ ของ

พื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการสร้างสภาพธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจากการที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภค และบริการสาธารณะ ไม่เหมาะสมกับสมัยนิยม นักท่องเที่ยวหายไป ที่พักค้าง ๆ ที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลงกลายเป็นคอนโดมิเนียม บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ การตั้งถิ่นฐานที่ใช้เพื่อการท่องเที่ยว สำหรับเพชรบุรีอาจจัดได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ระหว่างเริ่มขั้นตอนที่ 3 คือ ขั้นตอนที่มีการพัฒนา เพราะขณะนี้กิจการด้านการท่องเที่ยว การบริการ และโครงสร้างพื้นฐานมีการพัฒนาและขยายตัวสูงขึ้นมาในระยะ 3-4 ปีมานี้

5. บทบาทและหน้าที่ของเมืองต่อการท่องเที่ยว

เมืองอาจมีความสำคัญและมีบทบาททางการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประการ กล่าวคือ เป็นแหล่งของการให้บริการต่อนักท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Tourist Service Center) เช่น สถานที่พักแรม บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร เป็นต้น หรืออาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยว (Tourist Spot) โดยที่มีพื้นที่การท่องเที่ยว (Tourist Area) อยู่ภายในตัวเมืองเองก็ได้ เช่น ย่านการค้า สถานที่บันเทิงเริงรมย์ เป็นต้น

การที่เมืองจะมีบทบาทและหน้าที่ทั้ง 2 ประการดังกล่าวได้ จะต้องมีความพร้อมอยู่ในตัว ความพร้อมในที่นี้หมายถึง สิ่งหรือส่วนประกอบของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือสิ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ที่จะเลือกเดินทางมาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น แม้ว่าความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช้สิ่งดึงดูดใจ หรือสิ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวก็มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจเลือกเดินทางมายังสถานที่นั้น

วิวัฒน์ชัย บุญภักดิ์ (2532) ได้กำหนดความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 5 ประการ ได้แก่

1. สภาพของการเข้าถึง
2. สิ่งอำนวยความสะดวก
3. สภาพแวดล้อม
4. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว
5. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน

แสงไทย นราราชูร์ (2534) จำแนกเมืองออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ตามหน้าที่และบทบาทที่มีต่อการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1. เมืองที่เป็นจุดหมายของการท่องเที่ยว มีลักษณะเป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งคุณสมบัตินี้มีความสำคัญอย่างมากในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวโดยตรง

2. เมืองที่เป็นเมืองบริการ เมืองประเภทนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวเลยก็ได้ แต่จะอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนี้ไม่สามารถรองรับ หรือให้การบริการกับนักท่องเที่ยวได้เพียงพอ ลักษณะนี้จะทำให้เมืองมีหน้าที่เป็นส่วนบริการสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่โดยรอบ หรือใกล้เคียง เช่น เป็นแหล่งที่พัก แหล่งที่รับประทานอาหาร หรือเป็นสถานที่ให้บริการความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

3. เมืองที่เป็นจุดแวะพัก ในบางกรณีเราจะพบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีระยะไกล จำเป็นจะต้องมีจุดแวะพักระหว่างทางสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งเมืองที่ทำหน้าที่นี้จะอยู่ระหว่างจุดตั้งต้นกับจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว และอยู่ในระยะทางที่เหมาะสม เมืองลักษณะนี้อาจจะมีหรือไม่มีแหล่งท่องเที่ยวก็ได้ หน้าที่ของเมืองลักษณะนี้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่แวะพักในระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งจะคล้ายกับเมืองบริการ แต่นักท่องเที่ยวใช้เวลาน้อยกว่า ยกเว้นในกรณีที่เมืองที่เป็นจุดแวะพักรับนักท่องเที่ยวอยู่ด้วย ก็จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในเมืองที่เป็นจุดแวะพักมากขึ้น

4. เมืองที่เป็นทางผ่าน ในกรณีนี้เมืองจะมีลักษณะเป็นทางผ่านของการท่องเที่ยวเท่านั้น อาจอยู่ในเส้นทางของการท่องเที่ยวหรือใกล้เคียงก็ได้ แต่ไม่มีแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะเที่ยวชม ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการที่เมืองนั้นไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีแรงดึงดูดมากพอหรือยังไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวหรือการประชาสัมพันธ์

ที่ต้อ จึงทำให้หนักท้องเที่ยวไม่รู้จักและไม่หยุดแวะเที่ยวชม

โดยทั่วไปแล้วเราจะพบว่า ลักษณะหรือบทบาทของเมืองที่มีต่อการท่องเที่ยว นั้น จะมีหลายลักษณะเป็นหลายบทบาทผสมกันไป ซึ่งจะมีผลต่อการวางนโยบายแนวทางและวิธีการในการพัฒนาเมือง ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว

6. ทฤษฎีการใช้ที่ดิน²

การใช้ที่ดินในทางการเกษตร การค้าและอุตสาหกรรม ตลอดจนการใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย เส้นเสนอค่าเช่าของกิจการทุกอย่างมีลักษณะเหมือนกัน นั่นคือ ค่าเช่าที่ดินสูงสุดจะอยู่ในใจกลางตลาด และค่อย ๆ ลดต่ำลงเมื่อที่ดึงห่างจากตลาดออกมาทุกที่ตลาดในที่นี้หมายถึง จุดที่ประชาชนมารวมกันในตอนกลางวันมากที่สุด ความหมายของค่าเช่าที่ดินในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของที่ดิน สำหรับผลประโยชน์ซึ่งที่ดินแห่งหนึ่งให้มากกว่าที่ดินอีกแห่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากที่ตั้งของที่ดินนั้น

บางกรณีจุดศูนย์กลางที่เป็นตลาด สามารถแทนที่ด้วยแหล่งวัดถุคิบัติได้กรณีตัวอย่างเช่น ประชาชนมักชอบรวมตัวกันอย่างหนาแน่นรอบ ๆ บริเวณที่มีความสนุกสนาน เช่น ชายทะเล กิจกรรมในที่นี้คือการตั้งบ้านพักชายทะเล ซึ่งต้องการที่ดินให้ใกล้ชายทะเลให้มากที่สุด เพราะฉะนั้นที่ดินที่อยู่ใกล้ชายทะเลที่สุด จะมีราคาสูงสุดเปรียบเทียบกับเขตใกล้เคียง วัดถุคิบัติในที่นี้คือชายทะเล และผลผลิตคือความสนุกสนาน ความสนุกจะน้อยลง ถ้าบ้านพักชายทะเลอยู่ห่างออกไป โดยปกติชายทะเลจะยาวเหยียดออกไป และถ้าจุดดึงดูดประชาชนมีเท่าเทียมกันตามชายทะเลแล้ว ระดับค่าเช่าจะสูงสุดในลักษณะที่เป็นแนวยาวตามชายฝั่ง

²H.O.Nourse, "Reginal Economics" (New York: McGrew-Hill Book Company, 1968), p.54.

7. การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว³

การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ การใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว และการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองเพื่อเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวจึงต้องกระทำในสองลักษณะ กล่าวคือ เป็นการจัดระเบียบและเสนอแนะการใช้ที่ดิน ณ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการใช้ที่ดินในเมือง เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นอย่างเหมาะสม การวางแผนการใช้ที่ดินจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยว (Tourism Planning) การจัดระเบียบการใช้ที่ดินอย่างดียิ่งจะทำให้เกิดการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว และมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ในขณะที่เดียวกันจะเป็นการป้องกันผลกระทบในทางลบซึ่งเกิดจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงการเสนอแนวทางในการจัดสาธารณูปโภคสาธารณูปการของชุมชนเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแวะพักอาศัยของนักท่องเที่ยวก่อนหรือหลังการเดินทางเข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้การวางแผนการใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

แผนการใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวควรแบ่งเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) เป็น 3 ประเภทคือ

1. ที่ดินสงวน (Preservative area) เป็นบริเวณในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเปราะบางเป็นพิเศษ (Sensitive) ต่อการเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวจึงจัดเป็นเขตสงวน มีการกำหนดกฎเกณฑ์การเข้าไปในพื้นที่อย่างเข้มงวด หรืออาจสงวนไว้ไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในบางฤดูกาล
2. ที่ดินอนุรักษ์ (Conservative area) มีการกำหนดเกณฑ์เข้าชมในเขตพื้นที่ รวมทั้งกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีระดับความเข้มงวดลดลงกว่าเขตสงวน

³ สุวิธนา ชาคานิติ, "การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว," ใน บทบาทภูมิศาสตร์กับการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพฯ: สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 270-287.

3. เขตพัฒนา (Development area) ได้แก่ บริเวณที่ให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศหรือความเปราะบางต่อคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว สิ่งก่อสร้างที่จะให้มีขึ้นได้ในเขตพัฒนา เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ศาลาพักผ่อน ที่จอดรถ ท่าจอดเรือ ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

แผนการใช้ที่ดินในเมือง เนื่องจากเมืองเป็นศูนย์กลางอำนาจความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Tourism service centre) ขณะเดียวกันก็จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย (ประเภทที่ให้ความบันเทิง) นอกจากนี้แล้วเมืองยังมักจะประกอบไปด้วยโบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันเมืองท่องเที่ยวก็จะมีภารกิจเติบโตรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้อยู่อาศัย เกิดเป็นการใช้ที่ดินเมือง (Urban landuse) การวางแผนการใช้ที่ดินในเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงต้องมีการจัดวางผังเมืองเป็นกรณีพิเศษ ประกอบไปด้วยเขตอนุรักษ์ เขตบันเทิงเพื่อการท่องเที่ยว และการใช้ที่ดินเมืองเป็นย่านต่าง ๆ หรือการใช้ที่ดินแบบผสม (Mixed landuse) เพื่อให้การดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมืองเป็นไปตามปกติ

8. แนวความคิดในการเลือกและแบ่งการใช้ที่ดินสำหรับแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

แนวความคิดในการจัดสร้างหรือเลือกพื้นที่ให้เป็นแหล่งบริการการท่องเที่ยว ควรจะคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- แหล่งบริการการท่องเที่ยวนี้ ควรวางแผนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาชุมชนในเมืองด้านต่าง ๆ และพยายามสร้างข้อดีของชุมชนในเมืองให้มี
- ในการพัฒนาพื้นที่ควรที่จะคงไว้ในส่วนของพื้นที่ที่มีคุณสมบัติทางธรรมชาติและพัฒนาในส่วนของพื้นที่ที่มีคุณสมบัติคือยกว่า โดยให้สอดคล้องและส่งเสริมพื้นที่
- ในการลงทุนเพื่อทำกิจกรรมการค้าเพื่อการบริการการท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงนักท่องเที่ยวให้ได้รับความเป็นธรรม เพื่อช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยว
- การบริการต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว ควรที่จะให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดระยะเวลาทั้งในวันหยุดและวันธรรมดา หรือนอกเทศกาลท่องเที่ยว อีกทั้งยังสามารถให้ชุมชนภายนอกใช้บริการได้ด้วย

- ควรจะให้มีการได้รับประโยชน์สำหรับประชาชนในท้องถิ่นทั้งในด้านสิ่งก่อสร้าง การกระจายรายได้ ด้านแรงงาน และการลงทุน
- แยกกิจกรรมบางประเภทของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนพักอาศัยที่ชัดเจน ให้ชัดเจน และได้รับความสะดวกซึ่งกันและกัน
- ควรวางแผนควบคุมหรือหลีกเลี่ยงการทำลายบรรยากาศธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม

1. ผลจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ⁴

1) ผลจากการพัฒนาเมือง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในประเทศมีระดับที่ต่างกันตั้งแต่ เมืองหลัก เมืองรอง ไปจนถึงเมืองเล็ก ๆ และชุมชนชายฝั่งทะเล ผู้คนมักจะเข้ามาอยู่ในบริเวณชายฝั่ง ก็เพราะลักษณะที่ดีต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณชายฝั่งนั่นเอง แต่ชุมชนก็มักมีแนวโน้มที่จะทำลายหรือทำให้ลักษณะที่ดีเหล่านี้เสื่อมโทรมลง และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ชายฝั่งด้วย การกระทบกระเทือนนี้จะยิ่งมีมากขึ้นด้วย สาเหตุใหญ่ 4 ประการ คือ การที่ระดับการพัฒนาเพิ่มขึ้น การที่ชุมชนมีบริเวณอยู่ใกล้กับน้ำ การขยายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแนวชายฝั่ง และความอ่อนไหวของระบบนิเวศน์ชายฝั่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น

- (1) สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้แนวชายฝั่งมากเกินไป ทำให้เกิดการพังทลาย หรืออาจปิดทางสาธารณะที่ลงไปสู่ชายหาดได้
- (2) ป่าชายเลนอาจถูกแปรสภาพเป็นที่ดินเพื่อการก่อสร้าง

⁴ ประมุข แก้วเนียม และ Ilyas Baker, คู่มือการวางแผนพัฒนาและจัดการชายฝั่งทะเลสำหรับประเทศไทย, สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, หน้า 36-40.

(3) ของเสียจากมนุษย์ และสารอาหารในน้ำทิ้ง อาจจะช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชทะเล และเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณของสัตว์น้ำเค็ม และสัตว์น้ำกร่อยบางพันธุ์เปลี่ยนแปลงไปได้

แนวทางปฏิบัติ

(1) กำหนดระยะห่างจากชายฝั่งทะเลที่จะไม่ยอมให้มีการก่อสร้างใด ๆ เข้าไปในบริเวณนั้น และกำหนดให้แหล่งตั้งถิ่นฐานมนุษย์อยู่ไกลจากบริเวณป่าชายเลน

(2) ทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบชายหาดตามธรรมชาติ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยอย่าเปลี่ยนแปลง หรือทำลายเนินทราย

(3) บำบัดของเสียจากชุมชน และของเสียจากมนุษย์ให้มากที่สุด ก่อนที่จะปล่อยลงแหล่งน้ำ เพื่อควบคุมเชื้อโรคที่ปะปนอยู่

2) ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทุกวันนี้ สถานที่ที่หักตาดอกอากาศชายฝั่งทะเลกำลังเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ทวีความสำคัญขึ้นทุกขณะ จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น

(1) การรुक้าของอาคารบ้านเรือนเข้าไปในบริเวณชายหาด ทำให้เกิดวิวทัศนที่ไม่งามของกลุ่มอาคาร การบดบังวิวทัศนที่สวยงามของชายทะเล บางครั้งสร้างความแออัดในบริเวณชายหาด และกีดขวางของเส้นทางคมนาคม

(2) ปริมาณของขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น มีปัญหาในการกำจัด และน้ำเสียซึ่งเกิดจากมลพิษในน้ำที่ระบายออกจากอาคารบ้านเรือน

แนวทางปฏิบัติ

(1) พื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งสงวนไว้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรจะได้รับการควบคุมโดยแผนผังกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Zoning Plans) ซึ่งคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ และสภาพเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ประกอบกัน

(2) ในกรณีที่มีความต้องการเตรียมพื้นที่จะต้องมีการควบคุม เพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลกระทบจากการเตรียมพื้นที่นั้น ๆ ต่อระบบนิเวศชายฝั่งจะเกิดขึ้นน้อยที่สุด

(3) การพัฒนาที่อยู่อาศัย ควรจะมีรูปแบบที่กระชับตัว เพื่อให้เหลือทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ถูกรบกวนจากการพัฒนาให้มากที่สุด มาตรฐาน ขนาด และประเภทของโครงสร้างพื้นฐานควรเป็นไปอย่างเหมาะสม

(4) เพื่อหลีกเลี่ยงการพึ่งพาอาศัยการท่องเที่ยวภาคเดียว ควรส่งเสริมกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากการท่องเที่ยวด้วย แต่กิจการเหล่านี้ไม่ควรขัดแย้งกับการท่องเที่ยว หรือทำให้ทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง

2. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม (Man-made Environment)

ความพอใจของนักท่องเที่ยวในการที่จะเลือกแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นอีกด้วย ที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาพัก หรือมาใช้บริการและในขณะเดียวกันบรรดาโครงสร้างพื้นฐานเหล่านั้นกลับมีอิทธิพล หรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหล่านั้น อีกด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่จะผลต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น จะพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

- 1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง
- 3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการพัฒนาบ้านพักอาศัย

(Second home) ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท

1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยม มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณนั้นมากขึ้น อาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมาได้ดังนี้

(1) Architectural Pollution เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ให้มีแหล่งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรมต่าง ๆ ที่ใหญ่โตโดดเด่นแตกต่างกัน รวมทั้งเกิดปัญหาที่บรรดาสาธารณูปโภคต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกัน เพราะเกิดทัศนอุจาด (Visual Pollution) ความไม่งดงามสอดคล้องกันทางสถาปัตยกรรม

(2) Ribbon Development and Sprawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะเป็นเส้น (Ribbon) เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ให้มากที่สุด เช่น อยู่ริมทะเล ก็จัดสร้าง

สถานที่ตากอากาศชายทะเลตลอดแนว การพัฒนาลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ค้ำชูคุณภาพ และไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

(3) Overloading of Infrastructure แหล่งท่องเที่ยว บางแห่งไม่สามารถบริการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยว และคนท้องถิ่น ได้อย่างเพียงพอจะเกิดปัญหามลภาวะในสิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพของผู้อยู่อาศัย

(4) Segregation of Local Residents การแบ่งแยก ของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมซึ่งอยู่ในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เพราะการเข้ามาใช้บริการในสถาน บริการ หรือสาธารณูปการในเขตแหล่งท่องเที่ยว มักจะใช้ค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติเพื่อ นักท่องเที่ยว ซึ่งไม่เหมาะกับคนในท้องถิ่น คนท้องถิ่นจึงเลือกสรรที่ใช้บริการที่สะดวก และ ประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่า อีกทั้งสภาพทางกายภาพของเขตท่องเที่ยวกับกลุ่มที่อยู่อาศัยของ คนในท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จุดแบ่งแยกนั้นมักจะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกันทางเศรษฐกิจ ผลทางอ้อมที่ตามมาคือ จะเกิดการแบ่งแยกทางกายภาพ ด้วย

(5) Traffic Congestion การจราจรติดขัด มักเกิดขึ้นเมื่อ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาใช้บริการจากแหล่งท่องเที่ยวด้วยเส้นทางเดียวกัน

จากการศึกษาของ Schair (1978) ได้ศึกษาเรื่องนี้พบว่า ปัญหา การจราจรเกิดขึ้นใน 3 รูปแบบ คือ

- เกิดจาก Mode หรือยานพาหนะที่แตกต่างกัน จึงเกิดความสับสน ในการสัญจร เช่น มอเตอร์ไซด์ รถบรรทุกสินค้า รถส่วนตัวที่มีความเร็วแตกต่างกัน

- ปริมาณการจราจรที่สูงจนเกินไป โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์กลาง (Core) ของแหล่งท่องเที่ยว

- ความขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ซึ่งมักเป็นผลมาจากการขาดแคลนพื้นที่ว่าง ในแหล่งท่องเที่ยวเพราะทุกพื้นที่มักจะถูกใช้เพื่อ Maximum Utility จนบางครั้งถูกละเลย ในเรื่องบริการที่ควรให้แก่ผู้ใช้บริการ

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง ในด้านของเมือง (Urban Area) นั้น หากมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้น ภายในพื้นที่เมืองจะมีผลกระทบหลายด้านจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Change in Urban Area) ได้แก่ ที่พักของนักท่องเที่ยว เช่น บรรดาโรงแรมและที่พักต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเป็นการพัฒนารูปแบบที่พักอาศัยแบบใหม่ นับเป็น Urban Renewal ได้แบบหนึ่ง แต่ในทางตรงกันข้ามที่พักเหล่านั้น ก็จัดได้ว่า เป็นเสมือนตัวรุกราน (Invader) ของเมืองได้ประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะจะมีการเพิ่มของจำนวนประชากรเมืองให้หนาแน่นขึ้น ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัด เกิดผลภาวะทางเสียง อากาศ การขาดแคลนที่จอดรถ เป็นต้น

แต่ข้อดีที่น่าจะมีคือ เป็นแหล่งงานใหม่ในเมือง เกิดการจ้างงานสร้าง Multiplier Effect และเป็นการพัฒนาขยายเมือง (Urban Renewal) ของเมืองที่ได้วิธีหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของที่ตั้ง หรือสถานที่ของเมืองนั้น ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในกรณีที่โรงแรมมีการออกแบบที่ดี และมีที่ตั้งที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็จะทำให้เป็นส่วนที่ส่งเสริมส่วนของเมืองที่ต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนา Second Home ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท

บริเวณที่จะเกิดแหล่งท่องเที่ยวขึ้น มักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์ในที่ดินแห่งเดิมนั้นอยู่เสมอ Culligian (1980) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในระหว่างการท่องเที่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทชนบทดั้งเดิม ว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะต่อไปนี้

(1) ความขัดแย้งในด้านการคมนาคมเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวต้องการการเข้าถึงที่สะดวกสบาย เส้นทางดังกล่าวจะต้องตัดผ่านพื้นที่ชนบทดั้งเดิม ซึ่งมักทำการเกษตร จึงเป็นความขัดแย้งกัน

(2) ขัดแย้งกันในเรื่องพฤติกรรม

นักท่องเที่ยว : สนุกสนาน ทำลายธรรมชาติมากกว่ารักษา

สมดุลธรรมชาติ

คนชนบท : รักษาธรรมชาติ ดูแลรักษา มากกว่าการทำลาย

ทำลาย

(3) แก่งแย่งแรงงาน แรงงานในภาคชนบทมักจะเปลี่ยนแปลงไปสู่งานบริการการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะผลตอบแทนสูงกว่า

(4) แก่งแย่งที่ดิน เพราะประโยชน์ต่างกัน

นักท่องเที่ยว : ต้องการที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย บ้านพัก สนามกีฬา และแหล่งพักผ่อน

คนชนบท : ต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

เพราะฉะนั้นเป็นไปได้ยากที่จะควบคุมการใช้ที่ดินให้มีคุณค่าเหมาะสม ไม่สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติทั้งดงาม เพื่อที่จะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะอย่างไรก็ตาม ความสูญเสียในด้านต่าง ๆ หรือความไม่ประสานประโยชน์จะเกิดขึ้นเสมอ

3. แนวความคิดเกี่ยวกับโครงการพัฒนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้

ที่ดิน

Mc Evoy และ Dietz (1977) กล่าวไว้ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ซึ่งเป็นผลมาจากโครงการพัฒนาว่า ลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดจากโครงการพัฒนานั้นมีอยู่ 2 ระดับ คือ โครงการพัฒนาอาจทำให้เกิดกิจกรรมหรือรูปแบบการใช้ที่ดินแบบใหม่ขึ้นมา แทนกิจกรรมที่มีอยู่เดิมอย่างรวดเร็ว หรือโครงการพัฒนา อาจจะทำให้เกิดการขยายตัวของรูปแบบการใช้ที่ดินที่มีอยู่เดิมให้มากยิ่งขึ้นไปอีก

แนวความคิดในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ หรือมีการจับกลุ่มใหม่ของสิ่งแวดล้อม ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมเดิมหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้รับความกระทบกระเทือน จนมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งที่จะมีผลร้ายต่อคุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อมนั้น ๆ

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) เป็นกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อค้นหา วิเคราะห์ และพยากรณ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ในสิ่งคมนั้น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวความคิดพื้นฐานที่นักสิ่งแวดล้อม เช่น Munn (1975) Rayston (1978) Holling (1978) Golden และคณะ (1978) ซึ่งอ้างใน เกษม จันทรแก้ว (2528) ต่างมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันในด้านการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม คือ เป็นการศึกษาถึงปัญหาหลาย ๆ ปัญหาพร้อมกัน โดยมุ่งเน้นการปกป้องสิ่งแวดล้อมใน 3 หลักการ ได้แก่

- การวางแผนการใช้ที่ดิน (Land Use Planning)
- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ (Resource Utilization and Conservation)
- การควบคุมมลภาวะ (Pollution Control)

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นการแสวงหาวิธีทำอย่างไรจึงจะทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นได้ และต้องให้ระบบสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยผลได้ตลอดไปและยั่งยืน ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมจะเป็นปัญหาแบบลูกโซ่ อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมและสามารถวัดได้ว่ามีขนาดรุนแรงมากน้อยเท่าไร ลักษณะเป็นบวกหรือลบ ดังนั้น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการคาดคะเนถึงผลบวกและผลลบของโครงการที่เข้ามาสู่ระบบสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะหาแนวทางแก้ไขและจัดระบบสิ่งแวดล้อมในลักษณะรูปธรรม การประเมินผลกระทบดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของนักบริหาร

1. หลักเกณฑ์ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

Munn (1975) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อมไว้ทั้งหมด 4 ประการคือ

- 1) การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน
- 2) การเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยในอดีต
- 3) การเปรียบเทียบกับพื้นที่ข้างเคียง
- 4) การประยุกต์ขบวนการจำลอง

2. ลักษณะของข้อมูลที่ใช้ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลที่ใช้ในการวัดผลกระทบสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นข้อมูลจากการวัด กลิ่น สี ความสวยงาม ความพอใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นการยากต่อการตัดสินใจ

2) ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) ผลการวัดแสดงด้วยตัวเลขจำนวนมากน้อย ซึ่งเป็นการง่ายต่อการตัดสินใจ

ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพนั้น มีความยุ่งยากกว่าการประเมินผลด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ เพราะต้องแปรข้อมูลคุณภาพให้ออกมาเป็นปริมาณ

3. องค์ประกอบของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ในการกำหนดว่าจะต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง ในการประเมินผลกระทบของโครงการหนึ่ง ๆ จะต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพื่อให้ครอบคลุมสิ่งแวดล้อมทุกประเภท ทั้งนี้เพราะการละเลยองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมอันใดอันหนึ่ง อาจจะทำให้การศึกษาทั้งหมดไม่สมบูรณ์และขาดสาระสำคัญบางประการไปองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติยอมรับเป็นแนวทางก็คือ การจัดหมวดหมู่และชนิดของสิ่งแวดล้อมของ U.S. Corps of Engineers ได้แก่

- 1) ทรัพยากรทางกายภาพ (Physical Resources)
- 2) ทรัพยากรทางชีวภาพ/นิเวศวิทยา (Ecological Resources)
- 3) คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (Human Use Values)
- 4) คุณค่าคุณภาพชีวิต (Quality of Life Values)

รายละเอียดของสิ่งแวดล้อมที่ต้องศึกษามีดังนี้

1. ทรัพยากรทางกายภาพ

- 1) น้ำ
 - อุทกวิทยาน้ำผิวดิน, น้ำใต้ดิน
 - คุณภาพน้ำผิวดิน, น้ำใต้ดิน
- 2) อากาศ
 - อุตุนิยมวิทยา (ภูมิอากาศ)
 - คุณภาพ (ควัน, กลิ่น)
- 3) ดิน
 - การตกตะกอน
 - ความอุดมสมบูรณ์

- ธรณีวิทยา
 - ทรัพยากรแร่
2. ทรัพยากรทางชีวภาพ/นิเวศวิทยา
- 1) สิ่งมีชีวิตในน้ำ - การประมง
- ชีววิทยาในน้ำ
 - 2) สิ่งมีชีวิตบนบก - ป่าไม้พืชคลุมดิน
- สัตว์ป่า
 - 3) สิ่งมีชีวิตหายากหรืออาจสูญพันธุ์
3. คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์
- 1) น้ำใช้
 - 2) การขนส่ง - ทางหลวง/ทางรถไฟ/การเดินเรือ
 - 3) เกษตรกรรม - การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- การชลประทาน
- การปลูกป่า
 - 4) ไฟฟ้า
 - 5) สันทนาการ
 - 6) เหมืองแร่
 - 7) อุตสาหกรรม - อุตสาหกรรมแปรรูป
- อุตสาหกรรมกรรมการเกษตร
- กรรมวิธีการถลุงแร่
 - 8) การใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ
 - 9) การควบคุมน้ำท่วม/การระบายน้ำ
4. คุณค่าคุณภาพชีวิต
- 1) สังคมเศรษฐกิจ - นิเวศวิทยาของมนุษย์
- การตั้งถิ่นฐาน
- สาธารณสุข
- ความปลอดภัย
- โครงสร้างทางสังคม
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

- 2) วัฒนธรรม - ประวัติศาสตร์
- โบราณคดี
- 3) สุนทรียภาพ

4. เทคนิคการประเมินผลกระทบล้างผล⁵

ปัจจุบันเทคนิคและวิธีการศึกษาในการประเมินผลกระทบล้างผล ได้มีการจัดรูปแบบในการศึกษา ทั้งทางด้านการศึกษาและประเมินผลไว้หลายวิธี เทคนิคแต่ละวิธีมีความเหมาะสมกับโครงการในแต่ละประเภท ซึ่งในการเลือกใช้นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบอื่น ๆ เช่น การตัดสินใจและประสบการณ์ของผู้ใช้ รวมทั้งข้อจำกัด อาทิ ทักษะและเวลา สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่จะทำให้ผู้ใช้สามารถตัดสินใจเลือกใช้นั้นที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับโครงการต่อไป

เทคนิคการประเมินผลกระทบล้างผลมีวิธีที่สำคัญ ๆ 5 วิธีด้วยกัน คือ

1) เช็ครายการ (Check lists)

เป็นรายการของปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือตัวชี้วัดถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่ได้มีการวิเคราะห์หรือพิจารณาไว้แล้ว จากนั้นจึงนำรายการมาตรวจสอบผลกระทบของโครงการที่อาจเป็นไปได้ โดยรายการนั้นสามารถจำแนกถึงผลกระทบของธรรมชาติอันเกิดจากกิจกรรมของการพัฒนา และสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ศึกษาได้ การ Check list สามารถทำได้ 4 ลำดับชั้น คือ

(1) Simple Check list เป็นลักษณะของการเช็ครายการของตัวแปร หรือปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบอันเกิดจากโครงการ แต่การทำ Check list ในลักษณะนี้มีได้มีการแสดงถึงวิธีการในการวัด และแปลความเอาไว้

⁵ สำนักบริการวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การศึกษาปรับปรุงประสิทธิภาพระบบการประเมินผลกระทบล้างผลของประเทศไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 2-37 ถึง 2-42.

(2) Descriptive Check list เป็นการรวมถึงลักษณะของการจำแนกแนวทางและวิธีการวัดตัวแปรทางด้านสิ่งแวดล้อม ว่ามีลักษณะอย่างไร

(3) Scaling Check list มีลักษณะคล้ายกับ Descriptive Check list แต่รวมถึงข้อมูลหลักเกณฑ์ว่าควรจะนำข้อมูลตัวแปรมาใช้อย่างไรในการประเมินผล

(4) Scaling-Weighting Check list จะมีลักษณะคล้ายกับ Scaling Check list แต่รวมกับข้อมูลการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ในการประเมินตัวแปรแต่ละตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

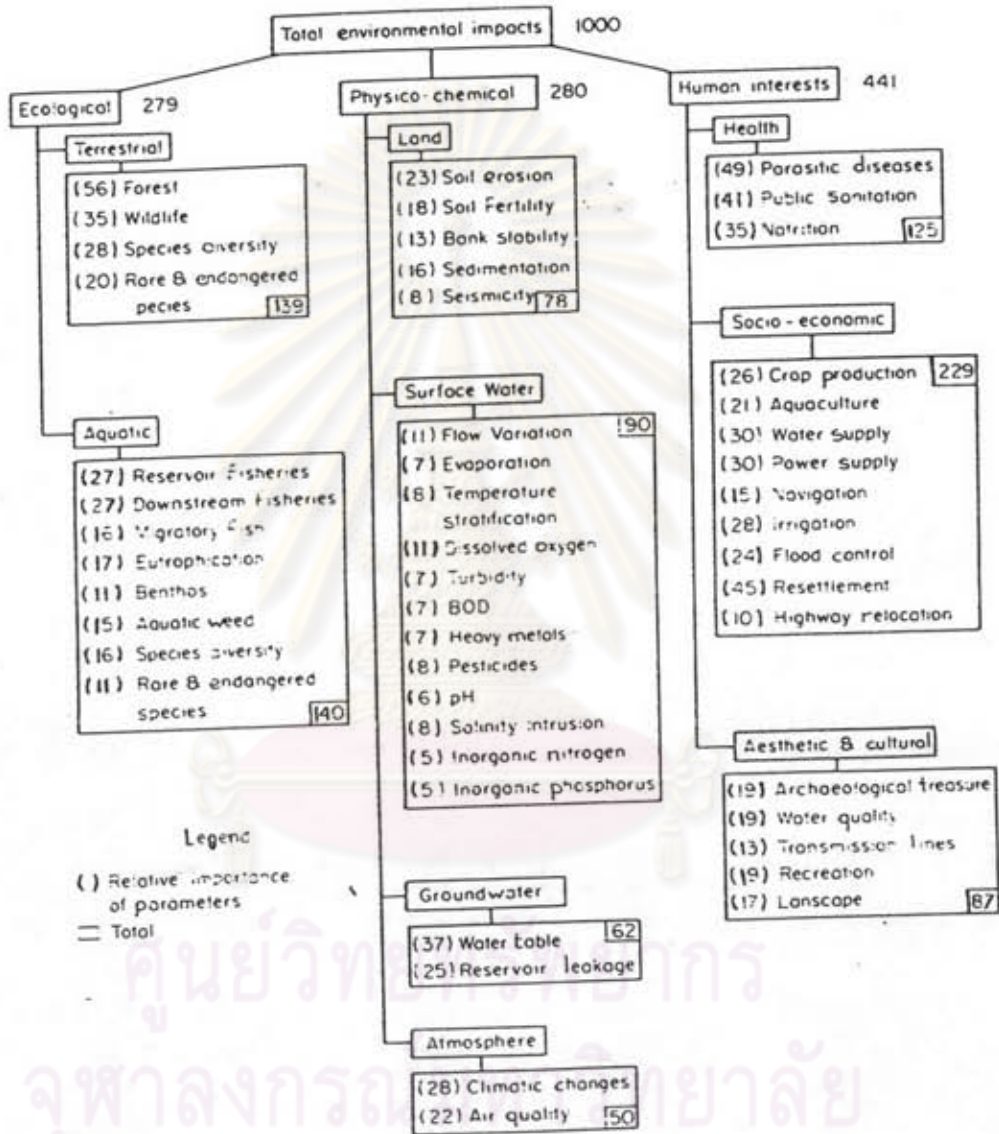
การจำแนกผลกระทบเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม การเข้ครายการทุกชนิดสามารถที่จะกระทำได้ แต่การเข้ครายการในแบบที่ 1 และ 2 เป็นการเข้ครายการที่เพียงแต่ชี้ถึงศักยภาพของผลกระทบที่จะเกิด มิได้แสดงถึงขนาดหรือความสัมพันธ์ของผลกระทบนั้น ๆ ซึ่งต่างจากการเข้ครายการในแบบที่ 3 และ 4 โดยสามารถเป็นเครื่องมือที่สำคัญให้กับผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีเกณฑ์การศึกษาที่แน่นอนและผ่านการตัดสินใจจากส่วนของผู้เชี่ยวชาญ

2) ระบบประเมินค่าสิ่งแวดล้อม (Environmental Evaluation System [EES])

เป็นระบบที่พัฒนาขึ้นโดย Battle Columbus Laboratores ของสหรัฐอเมริกา เพื่อใช้กับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ระบบนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของ Saling-Weighting Checklist โดยจะให้รายละเอียดของตัวแปรสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของขนาดผลกระทบที่สำคัญ กำหนดให้ตัวแปรมีจำนวน 51 ตัวแปร ซึ่งจากตัวแปรทั้งหมดจะมีความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นจะมีการให้ค่าคะแนนเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างกันของตัวแปรทั้งหมด โดยคณะผู้เชี่ยวชาญด้วยเทคนิคที่เรียกว่า Delphi technique ซึ่งจะแบ่งคะแนนเต็ม 1000 คะแนน ให้แก่ตัวแปรทั้ง 51 ตัว (แผนภูมิ 2.1)

จากนั้นทำการประเมินผลกระทบจากการที่ "มี" หรือ "ไม่มี" โครงการ ระบบการประเมินค่าสิ่งแวดล้อมนี้ มีข้อดีที่มีทิศทางในการวิเคราะห์ประเมินผลที่มีแนวทางที่แน่นอน และยังเป็นการประเมินผลจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในสหสาขาวิชาอีกด้วย ในส่วนข้อเสียคือผลสรุปในตัวแปรทุกตัวได้ละเลขข้อมูลในส่วนผลกระทบด้านเศรษฐศาสตร์

แผนภูมิ 2.1 การประเมินผลกระทบสำหรับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

ที่มา : Environmental Management for Developing Countries Vol. 3, Asia Institute of Technology, 1983

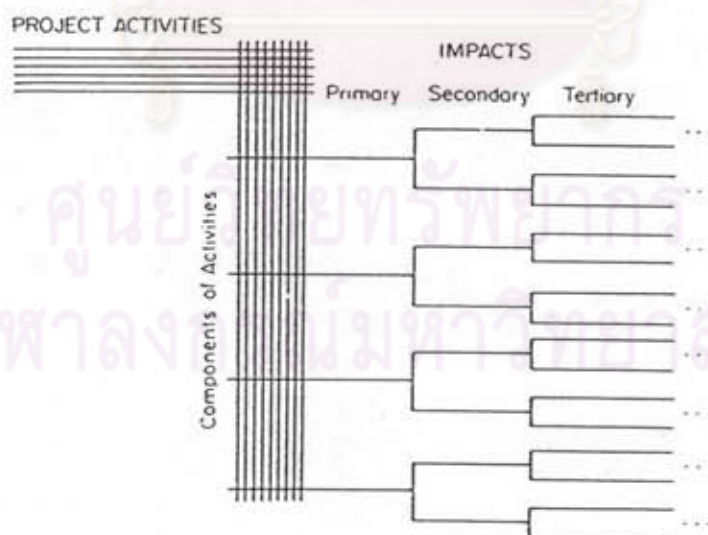
3) เมตริกซ์ (Matrix)

วิธีการนี้โดยทั่วไปจะพิจารณากิจกรรมของโครงการร่วมกับผลกระทบที่เป็นไปได้ของสิ่งแวดล้อม โดยนำมาสัมพันธ์ในลักษณะของ Matrix ด้วยการแจกแจงความสัมพันธ์ของสาเหตุและผลกระทบ ในแนวนอนจะเป็นส่วนของกิจกรรมอื่นเกิดจากโครงการ ส่วนแนวตั้งจะเป็นการแสดงถึงคุณลักษณะของสิ่งแวดล้อม

4) การวิเคราะห์แบบสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ (Networks)

เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ที่เสนอขึ้นโดย Sorensen โดยใช้ Matrix ในการแสดงความสัมพันธ์ของ "สาเหตุ-เงื่อนไข-ผลกระทบ" ของโครงการ Networks จะมีรูปแบบคล้ายกับต้นไม้ที่ถูกใช้แสดงความสัมพันธ์และบันทึกผลกระทบที่เกิดขึ้นติดตามต่อ ๆ กันมาเป็นลำดับ ดังแผนภูมิ 2.2 ระบบ Networks เป็นระบบที่ประยุกต์ใช้ได้ยาก แต่สามารถแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงผลกระทบในระยะสั้นและยาวได้

แผนภูมิ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ระบบสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์

5) แผนภาพเชิงซ้อน (Overlay mapping)

วิธีการนี้ใช้หลักการซ้อนทับของแผนที่ที่กำหนดบนแผนที่ โดยแต่ละปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมจะมีการเตรียมลงบนแผนที่ แผนที่ แล้วนำมาซ้อนกัน วิธีการนี้มีประโยชน์อย่างมากสำหรับการเลือกที่ตั้งโครงการ เพื่อแจกแจงผลกระทบต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นต้องการกำหนดสถานที่โดยเฉพาะเจาะจงมากเกินไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวนี้มีผู้ทำการศึกษาไว้ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ผลงานที่น่าสนใจมีดังนี้

1. เอกสารงานวิจัยภายในประเทศ

ฉัตรพร แสงประดับ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจแบบสังคมวิทยา ซึ่งมีการใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนและเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน การเพิ่มพูนรายได้ การเปลี่ยนแปลงอาชีพของประชากร การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมไปสู่พาณิชย์กรรมและบริการ รวมทั้งก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีแก่ชาวบ้านบ่อสร้าง

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2527) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก และพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบจากการพัฒนาส่วนใหญ่ปรากฏทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการใช้ที่ดิน แต่จะส่งผลกระทบในด้านบวกต่อคุณค่าการใช้ประโยชน์และคุณภาพชีวิต อาทิเช่น โครงการพัฒนาการสื่อสารและโทรคมนาคม โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูหินร่องกล้า โครงการพัฒนาการประปาของเทศบาลกำแพงเพชร โครงการทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (เด่นชัย-พิษณุโลก-อินทร์บุรี)

และโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีวิชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ ผลกระทบทางด้านลบก็ปรากฏเช่นกันคือ ปัญหาความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมกับการท่องเที่ยวอันสืบเนื่องมาจากโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีวิชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งปรากฏว่ามีการเวนคืนที่ดินจากราษฎรที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในพื้นที่บริเวณนั้นจำนวนมาก ผลที่ตามมาคือความเดือดร้อนในเรื่องที่ดินทำกินของราษฎร อีกทั้งอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นหรือการบุกรุกทำลายป่าได้

ปรีชา อุปโชนิน และ สุริยา วีรวงศ์ (2521) ได้ทำการศึกษาในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และการสังเกตการณ์ในพื้นที่ 4 แห่งตามประเภทของกิจกรรมท่องเที่ยว คือ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งแสดงนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ในท้องถิ่น หากแต่รายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำและเป็นแรงงานที่มีระดับความรู้ความชำนาญต่ำเสียเป็นส่วนใหญ่ แรงงานที่มีฝีมือและรายได้สูงส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นที่มาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนการเจริญเติบโตของชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในรูปของการค้าและบริการ อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ ที่ดินที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการเกษตรเปลี่ยนไปสู่พาณิชย์กรรมอันนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรมสูงขึ้นได้ในอนาคต ตลอดจนการนำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ และการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนในที่สุด ส่วนทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ยึดมั่นในความผูกพันที่มีต่อครอบครัวและระเบียบวินัยทางสังคมมาเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า อีกทั้งมีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ การแต่งกาย ภาษาพูด หรือพฤติกรรมจากคนต่างถิ่น สำหรับปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโสเภณีหรืออาชญากรรม พบว่าไม่ได้มีต้นเหตุโดยตรงมาจากการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้คงอยู่ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็มิใช่อยู่ที่การหยุดสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว ความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่ายในอันที่จะช่วยกันจัดปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

ธรรมวงศ์ อุตฺยรังษี (2529) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินในบริเวณเกาะสมุย สุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากกิจกรรมท่องเที่ยวเข้าไปมีบทบาท การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจะถอยร่นเข้าไปยังตอนในของเกาะ ซึ่งเป็นส่วนมะพร้าวและที่สูง นอกนั้นมีกระจายอยู่สองฟากของเส้นทางคมนาคมที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ บริเวณชายฝั่งทะเลกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัด การขยายตัวของการใช้ที่ดินทางด้านการท่องเที่ยวมีมากขึ้น ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมและบริการต่าง ๆ ที่ดินมีราคาสูง เจ้าของที่ดินหรือเกษตรกรหาประโยชน์จากการขายที่ดิน พร้อมทั้งนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตทั้งภาคเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนนำไปสู่ปัญหาการสูญเสียกรรมสิทธิ์และการย้ายถิ่นในที่สุด

2. เอกสารงานวิจัยต่างประเทศ

Wilson (1979) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเซเชลส์ โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ผลการศึกษา สรุปได้ว่าหลังจากที่มีการสร้างและเปิดใช้สนามบินบนเกาะแห่งนี้แล้ว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหลาย ๆ ด้าน นับตั้งแต่จำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ห้องพัก และจำนวนแรงงาน ตลอดจนรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ จำนวนนักท่องเที่ยวจากที่มีอยู่ในปี 1967 เพียง 771 คน เพิ่มขึ้นเป็น 3,175 คน ในปี 1971 ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 37,321 คน ในปี 1975 ส่วนจำนวนห้องพักก็เช่นกัน จากที่มีอยู่ในปี 1970 เพียง 140 ห้อง และมีจำนวน 505 ห้องในปี 1972 ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 1,385 ห้อง ในปี 1975 สำหรับในด้านรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น ที่ดินจำนวนไม่น้อยเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างถิ่น โดยเฉพาะคนต่างชาติและมีอัตราสูงถึงร้อยละ 22.30 ของที่ดินในย่านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ทั้งหมดในเซเชลส์ และที่สำคัญคือที่ดินเหล่านั้นล้วนแล้วอยู่ในอาณาบริเวณที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามก็ผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะละเลยเสียมิได้ คือ มูลค่าการนำเข้าจากจำนวน 2,220.18 ดอลลาร์ ในปี 1963 เพิ่มขึ้นเป็น 16,945.52 ดอลลาร์ ในปี 1972 และในปี 1975 ได้เพิ่มขึ้นถึง 22,869.50 ดอลลาร์ โดยเฉพาะสินค้าประเภทอาหาร ผลิตภัณฑ์น้ำมัน และเครื่องจักรการขนส่ง

Noronha (1979) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในเกาะบาหลี่ ประเทศอินโดนีเซีย โดยวิธีการรวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ผลการศึกษาพอสรุปได้ว่า นอกจากในด้านการสร้างงานสร้างอาชีพแล้ว ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการกระจายของประชากรและการใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มจำนวนของประชากร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร การขึ้นราคาที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรกรรมไปสู่การค้าและบริการ กล่าวคือ ในช่วงปี 1971-1981 เกาะบาหลี่มีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นถึงร้อยละ 2.50 ต่อปี และส่วนใหญ่จะปรากฏในย่านการท่องเที่ยวแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่บาดุง (Badung) เกียนฮาร์ (Gianyar) และกลุงกุง (Klungkung) ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานของบาหลี่ โดยเฉพาะที่บาดุงนั้น พบว่าในปี 1973 คนมีงานทำเพียง 40,380 คน หรือเพียงร้อยละ 31 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือซึ่งมีถึงร้อยละ 69 นั้น ต้องตกเป็นคนว่างงาน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเกาะบาหลี่ของคนต่างถิ่น ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลอินโดนีเซียถึงกับออกกฎหมายห้ามมิให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำงานหรืออยู่อาศัย และแทบจะไม่ได้รับผลในทางปฏิบัติ ส่วนในเรื่องราคาที่ดินนั้น พบความเคลื่อนไหวดังกล่าวตั้งแต่ปี 1968 ซึ่งเป็นที่ปีแรกเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือในช่วงปี 1969-1970 ราคาที่ดินในซันตูร์ ซึ่งเป็นชุมชนเมืองแห่งหนึ่งในเกาะบาหลี่มีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 79-114 และอีกแห่งหนึ่งคือที่คูลูร์ พบว่ามีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 43-100 แต่ในทางตรงกันข้าม ราคาที่ดินส่วนหรือไร่นามีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การซื้อขายที่ดินในบาหลี่ส่วนใหญ่ขายให้แก่คนต่างถิ่นโดยเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มาจากกรุงจาการ์ตา

จะเห็นได้ว่า แม้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีมาช้านานและได้รับการพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมบริการแขนงหนึ่งที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมามักจะมุ่งหรือเน้นไปในด้านผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ส่วนผลกระทบที่มีต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินโดยตรงนั้นมักจะถูกละเลย หรือยังไม่มีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังมาก่อน ฉะนั้นจึงควรให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น เพราะผลกระทบดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องในระยะยาวในทุก ๆ ด้าน ทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม